

KRONOLÓGIA

1697

szeptember 11. A zentai csata következtében a vidék felszabadul a török uralom alól, s a Habsburg Birodalomnak a török felé szervezett határőrvidékéhez tartozik. Nincs kizárva, hogy a csatát megelőzően és azt követően zsidó hadiszállítók is megfordulnak Zentán és környékén.

1751

A Tiszai korona-kerület létrehozása. Zenta mezővárosi rangot és külön kiváltságokat kap.

A mezővárosi ranggal járó privilégiumok távlatokat nyitnak vállalkozó szellemű kézművesek és kereskedők számára, hogy Zentát is útba ejtsék, vagy akár le is telepedjenek itt. Közvetett adatok szerint ebben az évben a Flesch-család engedélyt kap a városban való letelepedésre.

1770–80-as évek

A korabeli rovatos összeírások egyre több zsidó itt-tartózkodásáról tesznek tanúságot; elsősorban zsellérsztátusban levő (mezőgazdasági nyerstermékeket felvásárló) kereskedőkről – elvéve iparosoktól – van szó.

1793

Zentán 19 zsidó személyt írnak össze, akik egyedül vagy családjukkal egyetemben huzamosabb ideig a mezővárosban tartózkodnak.

1797

A korabeli birtokkönyv zsinagóga-fundus is említi, ami imaház meglétéről tanúskodik egyúttal bizonyítva, hogy az itt tartózkodó zsidók száma már jóval meghaladta a *minjánt*.

1822

Az előljárárság a helybeli iparosok kezdeményezésére megpróbálja a zsidó iparosok letelepedését korlátozni; e törekvés azonban nem jellemző, és csak rövid életű marad.

1824

Először történik Flesch Bernátnak, a zsidók bírójának név szerinti említése.

1829

A zentai zsidók 35 bel- és kültelki ingatlant birtokolnak a városban, a kerület többi községeinek zsidóságához mérten a legtöbbet.

1832

Zentán már bizonyítottan működik rabbi is. Nevét nem tudjuk biztosan: vagy Ullmann Iszerle, vagy pedig Heilbrun Izsák személyéről lehet szó.

1834

A zentai kórház alapításától kezdve folyamatos említés történik Wechsler Józsuáról mint városi felcserről és Hauser

Apollóniáról, akit bábaként alkalmaz a város.

1836

Az „izraelita község”-re komoly feladatokat szab ki az előjáróság a tűzrendészeti intézkedések keretében.

1846

A közösség kántora Rubinstein Farkas.

1848

Három zentai zsidó áll be honvédek: Boschán Adolf Lipót, Obláth Lázár és Spitzer Ignác.

1849

február 7. (esetleg február1.) A zentai zsidóság gyászos emlékű, *s'vát* 9-i mártírúma, melynek során 35–40 zentai és mintegy 60 adai zsidó esett áldozatul a két települést elfoglaló szerbek bosszúszomjának. Ekkor veszíti életét Ullmann Iszerle zentai és Heilbrun Jakob adai rabbi is.

1850-es évek

Megkezdődik az ortodox szefárd rítusú zentai zsidók elkülönülése s külön intézményrendszer kialakítása, feltehetően *hászid* hatásra.

1851

A zentai közösség is hitközséggé alakul át, s ezentúl hatásköre csak a hitéletre, a tanügyre és a jótékonykodásra terjed

ki. Ugyanakkor azonban az anyakönyvvezetés szintén a hitközségre (rabbira) hárul. Az első anyakönyvvezető rabbi a városban Kuttna Mór lesz.

1852

Újbóli próbálkozás történik a zsidó származású letelepedni szándékozók számának korlátozására, ismét csak sikertelenül.

Az év folyamán a közösség parcellát vásárol a (ma is meglévő) temető számára.

1854

Freund Sámuel kalmár és bérlő megépíti Zentán az első mészégetőt. Azelőtt bárki szabadon égethetett meszet a határban, ha azt az előjáróságnál előzetesen bejelentette.

1855

A zsidó közösség a kétosztályos felekezeti iskola felállításával kapcsolatban kéri, hogy az egyik tanító fizetését a város közpénztárából fedezzék. A kérést az előjáróság részben teljesíti, és évi segélyt folyósít a tanítói fizetések pótlására.

1856

Ebből az évből származik a *Hevrá kádísá* első említése, bár megalakulása minden bizonnyal jóval korábban tehető.

1862

A Kaszinó tagságának mintegy 12%-a zsidó származású.

1866

Az első zentai fakereskedők, Freund Sámuel, Goldstein Fülöp és Spitzer Ignác említése.

1867

A *Hevrá kádísá* két szobát tart fenn ispoltály céljaira.

1868

Horovitz Adolf és Bergel Gyula hat lóerős cséplőgépet próbálnak ki a zentai határban, amely azonban akkor nem válik be.

1869

december 12. A felekezeti iskolát községivé teszik.

1870

A város határában összesen 37 zsidó birtokol vagy bérel földet.

1871

körül megalakul az Izraelita Nőegylet.

1872

Megnyílik Obláth Leó (és Zenta első) könyvkereskedése.

1873

Kellner Józsefet, Zenta első zsidó származású okleveles orvosát városi másod-orvossá nevezik ki.

Építeni kezdik a nagy zsinagógát.

1875

Schvarcz Sándor megnyitja könyvkereskedését és nyomdáját.

1881

Az általunk ismert első hitközségi elnök, Deutsch Farkas említése.

1884

Braun József gőzerővel működő fűrésztelepet nyit.

Felépül a Spitzer és Singer Első Zentai Hengermalom a Tisza-parton mint az első komolyabb zentai (és zentai zsidó) nagyvállalkozás.

1888

Megalakul a *Bikkúr hólim*.

1894

Újra megnyílik a felekezeti iskola.

1895

október 15. Frank József és Auschpitz Paula elsőként kötnek Zentán polgári házasságot.

1896

Városi mérnöknek ideiglenesen (a következő években pedig állandó jelleggel) Endrei Somát nevezik ki.

1900

Klein Salamon főrabbi halála.

1903

Lajta Béla megtervezi a tűzoltólaktanya épületét.
Az Érdujhelyi Menyhért által „kitermelt” vérvád szerencsés epilógust kap.
A hitközség megválasztja az új főrabbit, Schweiger Hermann.

1905

Megindítják a *Talmud Tóra* iskolát.

1907

Endrei Sománé internátussal egybekötött leánynevelő intézetet nyit.

1911

Az új városházára kiírt tervpályázaton Kovács Frigyes nyeri el az első díjat és a kivitelezést is.

1914–1918

Az első világháborúban 149 zentai zsidó vesz részt; közülük húszan esnek el.

1915

A *szefárd* rítusú közösség véglegesen kilép az autonóm ortodox hitközségből, és megalakítja saját hitközségét.

1917

Gráf Ármin létrehozza a Zentai Gőzfűrészt Rt.-t.

1918

november 16. A szerb csapatok bevonulnak Zentára.

1920

november 8. Cionista ifjúsági egyesület alakul a városban.

1921

Megalakul az *Ezra* labdarúgócsapat.

1923

A helybeli Cionista Egyesület első dokumentált említése. Megalakul a Zentai Zsidó Ifjúság is mint új cionista beállítottsgú ifjúsági egyesület.

1925

Weiner Lipót asztalosműhelyét komoly bútorüzemmé kezdi fejleszteni.

1927

október 26. Felavatják a zsidó kultúrpalotát.

1928

január 15. Alakuló közgyűlését tartja a zentai cionista szövetség ifjúsági osztálya.

Felépül a *szefárd* ortodox („kis”) zsinagóga; a *szefárd* ortodox hitközség a meglévő temető mellett saját, elkülönített parcellát vásárol.

1929

január 24. Ideiglenesen beszüntetik a cionista jellegű egyesületek működését. Meghal Schweiger Hermann, az autonóm ortodox hitközség főrabbi.

1932

Zentán jár Teitelbaum Joel nagykarolyi (később szatmári) *hászid* rabbi.

Az autonóm ortodox hitközség Ehrenfeld Sándort választja meg főrabbinak.

1934

Megalakul a WIZO helyi szervezete.

1935

Megalakul a revizionista cionisták helyi szervezete, valamint a *Betár* zentai szervezete.

1936

Megalakul a revizionisták szervezetének női szekciója.

Meghal Lebovics Mózes Izrael, az ortodox *szefárd* hitközség főrabbi. Az új főrabbi Teitelbaum Mózes lesz, mellette rabbiként működik az elhunyt főrabbi fia is, Lebovics Kálmán.

1941

április 13. A magyar Déli hadsereg egységei bevonulnak Zentára.

április 18. 150–200 zentai zsidót Óbecsére szállítanak; többségüket néhány hónap múlva hazaengedik.

november 11. A zentai kaszárnya udvarán kivégzik a „judeo-bolsevista össze-

esküvéssel” vádolt öt zsidó mártírt: dr. Gerő Istvánt, Lőwy Dénest, Lőwy Károlyt, Müller Istvánt és Spiro Mátyást.

1944

március 19. A németek megszállják Magyarországot.

április 26. Megkezdik a zentai zsidóság összegyűjtését.

április 27. Az összegyűjtött zsidókat Szegedre szállítják el.

május 17. A zentai zsidókat Szegedről Bajára szállítják át.

május 27. A zentai zsidókat felrakják az Auschwitzba tartó szerelvényre.

október 8. A Vörös Hadsereg egységei bevonulnak Zentára.

1947

A Zentára visszatért zsidók újra működtetik mindkét hitközséget.

1949–1951

A 256 túlélő közül 202 *alijjázik*.

1957

Lebontják a nagy zsinagógát.

1960-as évek

Bezárják a zsidó temetőt.

